

УДК 378.013:373.2 (045)

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.30>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА»

Інна Табачник

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001*

Людмила Савченко

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001
e-mail: savchenkoluda1970@gmail.com*

Дарина Савченко

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001*

Одним із найголовніших факторів, від яких залежить майбутнє держави, є стан здоров'я її громадян. Зв'язок між здоров'ям і поведінкою людини є очевидним і водночас дуже складним. Поведінка людини формується з дитинства під впливом оточення (батьки, родина, однолітки, дитячий садок, школа, ЗМІ тощо) як свідомо, так і несвідомо – на основі емоційного сприйняття. Поведінка, пов'язана зі здоров'ям, є невід'ємною частиною стилю життя людини.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти значна увага повинна приділятися збереженню та зміцненню захисних сил дитячого організму, пом'якшенню жорстких впливів довкілля на нього, уникненню штучної екстремальності в щоденному побуті, спрощенню процесу соціалізації дошкільника.

Виховання психологічно грамотних та здорових людей, які вміють вивчати самих себе, розвивають свою особистість, піклуються про своє здоров'я та здоров'я оточуючих людей, є одним із завдань дошкільної освіти сьогодення. Тому так важливо, щоб сучасні здобувачі вищої педагогічної освіти були теоретично та практично підготовлені до роботи з дошкільниками в сучасних складних умовах.

Актуальність психолого-педагогічної практики також зумовлена низкою соціальних, історико-педагогічних факторів, проблемами реформування дошкільної освіти, що базується на інтеграції родинного і суспільного виховання, на засадах національної культури та загальнолюдських цінностей, сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки та надбаннях світового педагогічного досвіду.

Завдяки впровадженню психолого-педагогічної практики у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» здобувачі освіти спроможні допомогти маленькій особистості краще зрозуміти себе та інших; розвинути здібність до емпатії і співпереживання; сформулювати позитивну мотивацію в дітей щодо збереження та зміцнення власного здоров'я, почуття приналежності до групи, відчуття захищеності; навчити доброзичливо ставитися до однолітків і дорослих. У сучасних умовах розвитку дошкільного виховання майбутні педагоги впродовж практичної підготовки вдосконалюють професійні знання, вміння й навички, діагностують та прогнозують розвиток дитини, вдосконалюють форми і методи виховання та навчання дітей, використовують інновації із метою забезпечення обов'язкової дошкільної освіти та виконання вимог її Базового компонента.

Ключові слова: психолого-педагогічна практика, інноваційна педагогічна діяльність, гуманістична психологія, образ Я, Я-концепція, структура особистості, формування життєвої компе-

тентності дитини-дошкільника, статево-рольова ідентифікація, емоційний розвиток, психологічне здоров'я, вербальне та невербальне спілкування.

У сучасних умовах творення України особливої актуальності набуває проблема виховання творчої особистості вихователя. Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають вихователів, здатних створювати таку модель виховання людини, яка б дозволяла їй оптимально вирішувати складні питання життя, досягати вирішення поставленої мети. Тож на вимогу часу ми намагаємося створити вихователя, який втілює демократичні, гуманістичні положення, застосовує творчий підхід до дітей та вміло використовує альтернативні засоби навчання. Цьому сприяє добре продумана організація педагогічної практики на всіх рівнях, поетапне проведення всіх видів практики на принципах доступності, інтеграції із навчальним процесом у навчальному закладі, поступове ускладнення її завдань, змісту форм.

В умовах роботи в сучасному освітньому просторі підвищується роль практики, спрямованої на формування в майбутніх вихователів дошкільнят професійної компетенції щодо реалізації Базового компонента дошкільної освіти в умовах гуманізації педагогічного процесу, що базується на особистісно орієнтованій взаємодії дитини й педагога. Основними умовами її ефективності є суспільна спрямованість, теоретична обґрунтованість, навчально-виховний характер, комплексний підхід до її змісту й організації, безперервність, наступність, систематичність.

На кожному етапі професійного становлення майбутнього фахівця в умовах ступеневої підготовки передбачені різні види практики, під час яких студенти набувають відповідних знань, умінь і навичок.

Одним із аспектів інноваційної педагогічної діяльності є впровадження психолого-педагогічної практики, що викликано необхідністю підготовки здобувачів освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» до реалізації існуючих сучасних концепцій освіти особистісно орієнтованого напрямку з метою здійснення процесу гуманізації та гуманітаризації навчання і виховання [1, с. 45].

Проблемі практичної підготовки майбутніх педагогів присвячено низку досліджень. Зокрема, теоретико-методологічні й дидактичні питання практичної підготовки висвітлено в роботах О.А. Абдулліної, В.І. Бондаря, А.П. Беляєвої, О.Я. Савченко, Д.А. Тхоржевського, М.Д. Ярмаченка. Історичні аспекти практичної підготовки розкрито в наукових публікаціях В.Н. Губаря, Г.Н. Захаревича, Г.І. Тищенко, Ю.І. Чирви. Психолого-педагогічні проблеми практичної підготовки відображено у працях Г.О. Балла, І.Д. Беха, А.П. Верхоли, П.Я. Гальперіна, М.К. Козія та інших.

Актуальність психолого-педагогічної практики зумовлена низкою соціальних, історико-педагогічних факторів, проблемами реформування дошкільної освіти, яка базується на інтеграції родинного і суспільного виховання, на засадах національної культури та загальнолюдських цінностей, сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду. Гуманізація освітнього процесу передбачає вироблення позитивної самооцінки особистості, формування образу «Я», «Я»-концепції («Я» – психологічна категорія, яка використовується для означення індивідуальності, неповторності особистості, а також прояву її свідомості; «Я»-концепція – динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення нею своїх властивостей (фізичних, психологічних, соціальних), самооцінку, суб'єктивне сприймання впливів зовнішніх чинників; складається з когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів), розуміння цінності свого життя та життя інших (А. Маслоу, К. Роджерс, У. Джемс, Р. Бернс, І. Кон, І. Бех).

Одним із найголовніших факторів, від яких залежить майбутнє держави, є стан здоров'я її громадян. Зв'язок між здоров'ям і поведінкою людини є очевидним і водночас

дуже складним. Поведінка людини формується з дитинства під впливом оточення (батьки, родина, однолітки, дитячий садок, школа, ЗМІ тощо) як свідомо, так і несвідомо – на основі емоційного сприйняття. Поведінка, пов'язана із здоров'ям, є невід'ємною частиною стилю життя людини.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти значна увага повинна приділятися збереженню та зміцненню захисних сил дитячого організму, пом'якшенню жорстких впливів довкілля на нього, уникненню штучної екстремальності в щоденному побуті і спрощенню процесу соціалізації дошкільника [1].

Виховання психологічно грамотних і здорових людей, які вміють вивчати самі себе, розвивають свою особистість, піклуються про своє здоров'я та здоров'я оточуючих людей, є одним із завдань дошкільної освіти сьогодення.

О. Леонтьєв цілком справедливо зазначив, що дошкільне дитинство є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника пізнання світу, засвоєння соціального досвіду поколінь, видів і способів практичної діяльності [2]. Саме завдяки віковим особливостям цього вікового періоду (емоційній чутливості дітей, допитливості, здатності до наслідування, вразливості) створюються сприятливі умови для формування особистості як суб'єкта міжособистісних стосунків. Саме в цей період дошкільнятам прищеплюються культура людських взаємин, вони вчаться взаємній повазі у спілкуванні та спільній діяльності, в них виробляється вміння дотримуватися простих норм співіснування, керуватися соціально значущими цінностями.

У сучасному суспільстві, де щороку посилюються вимоги щодо маленької особистості та відбуваються зміни життєвих догм, такі короточасні стани, як тривожність, агресивність, замкнутість, перетворюються на стійкі. Не кожна дитина здатна впоратися з такими вимогами, що призводить до закріплення негативних станів, які суттєво впливають на її здоров'я.

Тому так важливо, щоб сучасні здобувачі вищої педагогічної освіти були теоретично та практично підготовлені до роботи з дошкільнятами в сучасних складних умовах. Завдяки впровадженню психолого-педагогічної практики в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» здобувачі освіти спроможні допомогти маленькій особистості краще зрозуміти себе та інших; розвивати здібність дошкільника до емпатії і співпереживання; формувати позитивну мотивацію в дітей щодо збереження і зміцнення власного здоров'я, почуття приналежності до групи, відчуття своєї захищеності; навчити доброзичливо ставитися до однолітків і дорослих.

Результати такої роботи не завжди виявляються швидко й бувають не такими очевидними, як під час навчання дітей читанню, лічбі. Тому не варто чекати швидкого ефекту. Проте, як показує практичний досвід, після проведення занять не одразу, не водночас, а поволі й поступово позитивні результати починають виявлятися. В дітей зникають небажані форми поведінки, з'являється здатність виконувати такі види діяльності, які раніше були їм недоступні.

Отже, психолого-педагогічна практика є, на нашу думку, віддзеркаленням основних змін у тенденціях та закономірностях сучасної освіти в Україні, враховуючи, що головними особливостями інноваційної педагогічної діяльності є особистісний підхід (спрямованість на особистість, гуманістична природа), творчий і дослідницько-експериментальний характер, стійка вмотивованість на пошук нового в організації освітнього процесу, особливо в межах Болонської системи.

Мета психолого-педагогічної практики – поглиблення знань гуманістичних теорій розвитку і формування образу-Я, Я-концепції особистості, які сприяють розширенню психолого-педагогічного мислення студентів; ознайомлення з інтерактивними методами,

формами й засобами сучасних психологічних технологій особистісної орієнтації, які забезпечують формування у вихованця почуття індивідуальності, належності до сім'ї, групи, почуття компетентності, безпеки, визначення позиції «Я-інший», розвитку емоційних переживань, емпатії, очікувань, ролей; сприяння кращому розумінню феномена особистості та завдань її розвитку; формування вмінь здійснювати психодіагностику, прогнозування та корекцію певних психічних явищ у сфері особистості.

Головні завдання практики спрямовані на ознайомлення студентів із основними положеннями гуманістичних теорій розвитку і формуванням «Я»-концепції особистості, з особистісно орієнтованими психотехнологіями, в яких втілені головні ідеї гуманістичної філософії, психології, педагогіки та які забезпечують формування у вихованця почуття індивідуальності, належності до сім'ї, групи, почуття компетентності, безпеки, визначення позиції «Я-інший», розвиток емоційних переживань, емпатії, очікувань, ролей, а також з особливостями самоактуалізації особистості дитини під час педагогічної взаємодії, з інтерактивними методами, формами і засобами моделювання суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Здобувачі освіти під час проходження практики повинні вміти здійснювати психодіагностику, прогнозування та корекцію певних психічних явищ у сфері особистості; створювати для дітей ситуації можливості розуміти і змінювати себе в активній взаємодії; самостійно проводити психолого-педагогічну роботу з дітьми щодо розвитку та формування уявлень про себе (образ-«Я», «Я»-концепція) із застосуванням психогімнастики, казкотерапії, психотерапевтичних розмов, арттерапії; здійснювати аналіз проведення психолого-педагогічної роботи з дітьми за участю психолога, вихователя ЗДО та викладача-керівника практики.

Протягом практики здобувачі освіти: ведуть щоденник практики; спостерігають роботу вихователя, психолога з дітьми щодо формування життєвої компетентності дитини; проводять психолого-педагогічну роботу з дітьми щодо розвитку та формування уявлень про себе із застосуванням психогімнастики, казкотерапії, психотерапевтичних розмов, кольоротерапії; проводять заняття або психогімнастичні вправи на встановлення ідентифікації власного тіла з ім'ям, виявлення та формування статево-рольової ідентифікації, регуляції тілесних відчуттів як моторного компоненту емоцій; проводять заняття або окремі ігри та вправи з корекції гіперактивності, тривожності, страхів, замкнутості, агресивності, саморегуляції емоційно-вольової та інтелектуальної сфер дітей; проводять соціоігрові заняття, спрямовані на зміцнення соціальної впевненості дитини в собі, розуміння нею своїх особливостей і можливостей у спілкуванні з однолітками; проводять заняття, окремі психогімнастичні ігри і вправи ігрового проектування з розвитку основ духовного-Я.

Під час практики здобувачі освіти виконують, спостерігають, аналізують роботу психолога та вихователів, їхню взаємодію під час здійснення особистісно орієнтованого підходу до дітей, формування життєвої компетентності дитини; під керівництвом практичного психолога беруть участь у психодіагностичних дослідженнях; проектують і організують різні форми педагогічної взаємодії із дітьми (психогімнастичні ігри, вправи, етюди, психотерапевтичні розмови, соціоігрові заняття, заняття з елементами тренінгу з використанням ігрового проектування, казкотерапії, танцтерапії, музикотерапії, арт-терапії, виготовляють дидактичні матеріали для вправ, ігор, занять; аналізують практичну роботу однокурсниць, здійснюють самоаналіз тощо).

Провідною та найпривабливішою діяльністю в дошкільному віці є гра, тому заняття будуються на основі ігрових вправ, спрямованих насамперед на забезпечення психологічно комфортного перебування дитини в дошкільному закладі.

Усі заняття мають гнучку структуру, наповнену різним змістом:

1) соціальний компонент – організаційні моменти, щоденник настрою, привітання, прощання, підсумок заняття:

2) пізнавальний компонент – ігри та вправи, спрямовані на формування здорового способу життя, розвиток пам'яті, уваги, мислення;

3) хвилинка здоров'я – залучення до змісту занять матеріалу про здоров'я і засоби його збереження та зміцнення: бесіди, опрацювання наочного матеріалу, пояснення;

4) емоційний компонент – рухливі ігри та вправи, етюди, вправи для розвитку моторної активності, вправи емоційного розвантаження, музичний супровід;

5) креативний компонент – ізотерапія, казкотерапія, складання творчих розповідей, заучування віршів, потішок, прислів'їв.

Заняття можуть проводитися з підгрупою (5-6 дітей) або з групою дітей, оптимальна кількість яких 10-15 осіб; тривалість занять у старшій групі – 25-30 хвилин. Заняття складається з кількох частин, кожна з яких може бути використана самостійно.

Мета вступної частини заняття – налаштувати групу на спільну роботу, встановити емоційний контакт між усіма учасниками, створити сприятливий психологічний настрій, активізувати увагу дітей. Основними процедурами роботи є вітання, ігри з іменами. На другу частину припадає основне смислове навантаження всього заняття. До неї входять етюди, вправи, ігри, спрямовані на розвиток і часткову корекцію емоційно-особистісної і пізнавальної сфери дитини.

Основною метою завершальної частини заняття є створення в кожного учасника почуття належності до групи та закріплення позитивних емоцій від роботи на занятті; передбачається проведення будь-якої спільної гри-забави або іншої колективної діяльності, наприклад, створення спільного малюнка.

Педагог чи психолог повинен постійно стежити за тим, щоб учасники заняття були включені в роботу, не втомлювалися, не відволікалися. Тому кожне заняття обов'язково передбачає процедури, що сприяють саморегуляції дітей, а саме:

- вправи на м'язову релаксацію (знижують рівень збудження, знімають напруження);

- дихальну гімнастику (діє заспокійливо на нервову систему);

- мімічну гімнастику (спрямована на зняття загального напруження, відіграє велику роль у формуванні виразного мовлення дітей);

- рухові вправи, які включають почергове або одночасне виконання рухів руками під будь-який текст (сприяють розвиненню півкуль головного мозку);

- читання дитячих прислів'їв із чергуванням рухів, темпу й гучності мови (сприяє розвитку довільності).

Вітання і прощання дітей мають ритуальний характер. Під час занять діти сидять у колі – на стільчиках або на підлозі. Коло – це насамперед можливість відкритого спілкування. Форма кола створює відчуття цілісності, завершеності, додає гармонії стосункам дітей, дозволяє їм відчути душевну єдність, полегшує взаєморозуміння і взаємодію.

Отже, використання сучасних психологічних технологій на основі інтерактивних методів забезпечує: 1) формування у студента-практиканта і вихованця почуття індивідуальності й належності до сім'ї, групи; 2) почуття компетентності, безпеки, формування мети та сенсу життя шляхом вербального й невербального спілкування; 3) визначення позиції «Я-інший»; 4) розвиток емоційних переживань, емпатії, очікувань, ролей.

Під час проходження психолого-педагогічної практики студентам доводиться не просто відтворювати теоретичні знання, але й розв'язувати різнопланові завдання, прогнозувати в конкретних ситуаціях перебіг освітнього процесу, знаходити оптимальні шляхи керування ними.

Отже, в сучасних умовах розвитку дошкільного виховання майбутні педагоги під час практичної підготовки повинні постійно прагнути до вдосконалення професійних

знань, умінь і навичок; діагностувати та прогнозувати розвиток дитини; вдосконалювати форми, методи виховання та навчання дітей; використовувати інновації із метою забезпечення обов'язкової дошкільної освіти та виконання вимог її Базового компонента. Сучасні вимоги до підготовки фахівців вимагають нині не стільки алгоритмічних, скільки евристичних рішень. Саме тому в Харківській гуманітарно-педагогічній академії створена система цілісної побудови педагогічної практики, що передбачає єдність окремих її етапів, наступність ідей, змісту, взаємозв'язку з психолого-педагогічними дисциплінами.

Педагогічна практика дозволяє створити умови для самореалізації особистості студента; залучити студентів до вирішення творчих завдань; грамотно проектувати логіку педагогічного процесу, використовуючи різні засоби, форми, методи, інноваційні педагогічні технології; виявляти проблеми, актуальні для дітей, використовуючи різні методи дослідження; оволодіти функціонально-діяльними вміннями, необхідними для самоаналізу, самопостереження, саморозвитку.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua> > osvita
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. с. 137.
3. Горобаха Н.М., Поніманська Т.І. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів на пряму підготовки «Дошкільна освіта». Київ: Видавничий дім «Слово», 2009. 280 с.
4. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. URL: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof-tech/6/0001>
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF CONDUCTING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRACTICE OF STUDENTS OF THE SPECIALTY “PRESCHOOL EDUCATION”

Inna Tabachnyk

*Municipal Institution “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council,
7, Rustaveli lane, Kharkiv, Ukraine, 61001*

Lyudmila Savchenko

*Municipal Institution “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council,
7, Rustaveli lane, Kharkiv, Ukraine, 61001
e-mail: savchenkoluda1970@gmail.com*

Darina Savchenko

*Municipal Institution “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council,
7, Rustaveli lane, Kharkiv, Ukraine, 61001*

Among the many factors on which the future of the state depends, one of the most important is the state of health of its citizens. The link between health and human behavior is obvious and at the same time very complex. Human behavior is formed from childhood under the influence of the environment (parents, family, peers, kindergarten, school, media, etc.) both consciously and unconsciously – on the basis of emotional perception. Health-related behavior is an integral part of a person's lifestyle.

According to the Basic component of preschool education, much attention should be paid to preserving and strengthening the protective forces of the child's body, mitigating the harsh effects of the environment on it, avoiding artificial extremes in everyday life and simplifying the socialization of preschoolers.

Educating psychologically literate and healthy people who know how to study themselves, develop their personality, take care of their health and the health of others, is one of the tasks of preschool education today. That is why it is so important that modern applicants for higher pedagogical education are theoretically and practically prepared to work with preschoolers in today's difficult conditions.

Thanks to the introduction of psychological and pedagogical practice in the Municipal Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» students are able to help the little person to better understand themselves and others, develop preschoolers' ability to empathize and empathize, form positive motivation in children to maintain and strengthen their health. a sense of belonging to a group and feeling protected will teach them to be friendly to peers and adults. In modern conditions of preschool education development future teachers in the process of practical training improve professional knowledge, skills and abilities, diagnose and predict child development, improve forms, methods of education and training of children, use innovations to ensure compulsory preschool education and fulfill the requirements of its Basic component.

Key words: psychological and pedagogical practice, innovative pedagogical activity, humanistic psychology, self-image, self-concept, personality structure, formation of life competence of a preschool child, gender-role identification, emotional development, verbal and nonverbal communication.